

Szászvárosi Sándor

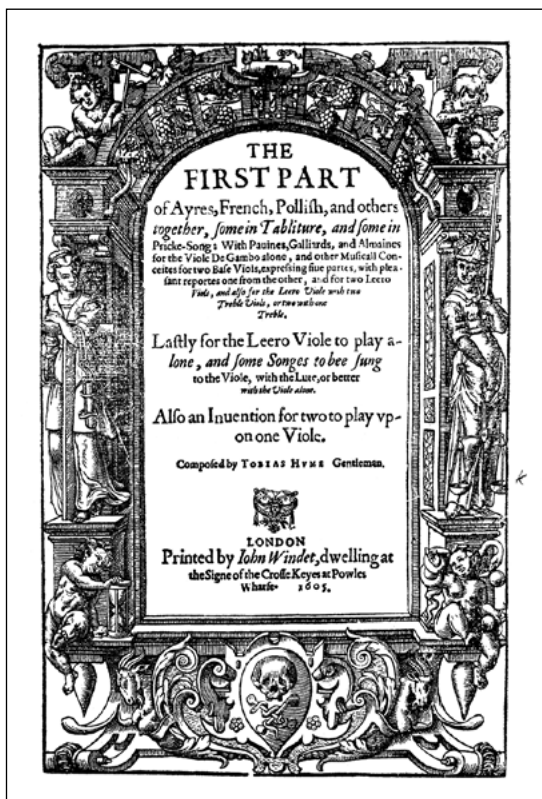
Magyar nemes a késő reneszánsz angol zenében

Sok-sok évvel ezelőtt, amikor először nyitottam ki Tobias Hume *The First Part of Ayres, French, Pollish and Others* című, 1605-ben kiadott kötetét, szembeötlött az „Other” szó a címben. És tényleg, találtam is benne két, már első látásra is magyar vonatkozású művet, a *The Lord Beccus Almaine* (*Bekes úr Almand-ja*) és a *Beccus an Hungarian Lord his delight* (*Egy magyar nemes, Bekes úr öröme*) című rövid karakterdarabokat. Ez a találkozás már akkor is nagyon jó érzéssel töltött el. Egy magyar nemes egy angol kötetben!

Tobias Hume életéről nagyon kevés adat maradt ránk. Hézagosságot kiegészítve, hogy érdekes életutat járhatott be. Valószínűleg 1579-ben született Londonban. Szerencsés pályát futott be hivatásos katonaként, lengyel-, svéd- és orosz-

országi szolgálattal. Majd élete vége felé, 1629-ben bevonult a Karthausi szerzetesek szegényházába, ahol 1645-ben érte utol a halál.

Zsoldos katonaként bejárta Észak-Európát, ami műveinek címeiből is jól kitűnik. A különböző országokban kötött ismeretségek, barátságok emlékeiből sokat fogalmazott meg zenében. (Néhány erre utaló cím a kötetből: *Loues Almaine*, *Beccus an Hungarian Lord his delight*, *The Duke of Holstones delight*, a lengyel darabok egész sora, *Peters pleasure* stb.) Műveivel a viola da gamba olyan népszerűsége akarta emelni, mint amelyet a kor közkedvelt pengetős hangszere, az akkordikus játékmódú lant élvezett a XVI. században, és amelyhez a gambának minden esélye meg is volt. A viola da gamba képes a változatos akkordikus játékokra – pengetve és vonóval is természetesen. Ezenkívül mint vonós hangszere, megszólaltathatók rajta a lágyabb vagy keményebb,

határozottabb dallamok vonóval, az egészen rövid, akár csak érintésszerű hangképzéssel, vagy akár a legérzelmesebb kötött, *legato* játékkal. Magáénak tekintheti az „egyedüli” játékmódot – mint szóló hangszer –, illetve saját hangszer-családjának tagjaival vagy más hangszerekkel is képes kamaramuzsikálni, sőt a continuo szólamot harmóniákban is játszani.

Hume csaknem minden műve nem a napjaikban is használatban lévő 5 vonalas kottarendszerben, hanem 6 vonalas tabulatúrákban került lejegyzésre. Mai, kissé pongyola megfogalmazásban azt mondhatnánk, hogy fogástáblázatban. Talán ezért sem olyan népszerű a reneszánsz és a korai barokk repertoár, mert ezt a lejegyzésmódot általában nem ismerik a mai modern hangszerjátékosok. A mellékelt képeken jól látszik, hogy minden vonal a viola da gamba egy-egy húrját jelöli, s azokon a betűk pedig a hangok pontos helyét, magát a fogáspontot. Az „a” az üres húrt, a „b” az első, a „c” a második fogásponton lévő érintőt, majd e logikának vonalán továbbhaladva a latin ábécé betűinek segítségével. A vonalrendszer felett a ritmusértékek segítségével pedig a játékos az adott hangok hosszúságát követheti figyelemmel. A tabulatúra egy kifejezetten egyszerű jelrendszer, amely könnyen elsajátítható volt az amatőr és professzionális játékosok számára. Ez a maga korában mindenki által ismert és használt eszköze volt a zene lejegyzésének.

Mint a művek címének többségéből is kiderül, számos kompozíció a későbbi programzene előfutára, mely igazi fénykorát a romantikában élte. Kétségtelen, hogy majdani beteljesítője Muszorgszkij az *Egy kiállítás képeivel*, Debussy *A tengerrel*, Berlioz *a Fantasztikus szimfóniával*, vagy akár Liszt *a Tasso szimfonikus költeménnyel*. Ezek különböző történelmi események, képző- és iparművészeti alkotások zenében történő újbóli életre keltésére, zenei megfestésére komponált művek. Ez az évszázadok hagyományain átívelő kedvelt zenei ábrázolásmód már a reneszánsz gyakorlatában gyökeredzik. Így a reneszánsz és barokk évtizedeiben számtalan alkotást figyelhetünk meg, mely adott történelmi – vagy valamilyen ismert, kedvelt – személy köré fonódik, vagy pedig valamely divatos tevékenységet mutat be.

Tobias Hume mindkét, életében megjelenő kötetére jellemző e korai programzene (*The First Part of Ayres, French, Polish and Others*, 1605 és *Poeticall Musicke*, 1607). Néhány érdekes cím műveiből: az ikonikus *Spirit of Gamba* – a *Gamba Lelke* –, mely nagyszerűen szimbolizálja és mutatja be a viola da gamba temperamentumos, mégis édeskés, egyben határozott hangját, játékmódját; a nagy trilógia, *Deth – Life – Good again* címekekkel; *A Souldiers Resolution*, amelynek kottájában kifejezetten előírja Hume, milyen hangszert vagy katonai tevékenységet utánozzon az előadó. Értelmezésem szerint ez utóbbit be is mondhatja teátrálisan játék közben. Ilyenek a különböző dobok, a trombita, vagy akár a díszmenet és a visszavonulás hangjai.

Idesorolhatjuk Hume érdekes címadású művét, a *Beccus an Hungarian Lord his delight*-ot is. Feltételezésem szerint Bekes Gáspár Lengyelországban szolgáló magyar nemesnek állít emléket a publikált cím. Bekes erdélyi származású nemes volt, aki a vele szemben álló Báthory István erdélyi vajdává választását katonai erővel kívánta semmissé tenni 1575-ben, amikor Balassi Bálint is fogságba került. Bár a csatát Bekes elveszti, kegyelmet kap az erdélyi vajdától, de kénytelen lengyelországi emigrációba vonulni. Báthory lengyel király-

Musical Humors.

Eccus an Hungarian Lord his delight

The second part.

A *Beccus an Hungarian Lord his delight* két részből áll, melyek – a korai barokkra jellemzően – csak egy „second part” felirattal vannak egymástól elválasztva. Az első részben zajlik a konkrét történet. A második egy záró tánc a mű befejezéseként.

Értelmezésem szerint a mű első ütemeiben kerül bemutatásra az élettér, ahol Bekes úr él. Szép lankák, egy szép őszi, sárgásbarnára festett pillanat – mint megállított idő – jelenik meg a lágy skálák vonalán:

Eccus an Hungarian Lord his delight

A következő szakaszban az úr jelleme kerül a figyelem középpontjába. Az előző résszel ellentétben markáns akkordok, nagyobb, hirtelen ugrások tűnnek fel. Következtethetünk belőle, hogy Bekes határozott katona-jelleme könnyen vezethetett a kard általi megoldásokhoz, amit a harmadik rész elején meg is tapasztal a hallgató.

Az azonos hangok többszöri, repetitív megszólaltatásával mintha egy hangos vita középpontjába kerülnénk, majd egyre lágyabb skálák hullámozása által érzük el a tonikai feloldást.

lyá koronázását követően, 1576-ban lovassági csapatok főparancsnokává teszi meg. Történelmi szerepvállalásait szemlélve Bekes egy határozott, célratörő hivatásos katona volt, aki a dicsőséges hadjáratot is megjárta Rettegett Ivánnal szemben.

Az évszámokból kiderül, hogy személyes találkozásra Hume és Bekes esetében vajmi kevés esély lehetett, mert Bekes halálának évében született a szerző. Valószínűsíthető, hogy a livóniai dicsőséges háborúban aratott győzelem – Rettegett Iván felett – az erdélyi származású nagyúrról megmaradt legendaként ihlette meg Hume-ot, és neki emléket állítva komponálta mindkét művét.

És mi más következhetne egy reneszánsz mű zárásaként, mint egy tánc, mely az egyetértés hullámzó, nyugalmat adó dallamával elfeledteti a hallgatóval a rövid történet haragos konfliktusait.

Mivel a programzene kialakulásának hajnalán a zeneszerzők még a kottairás és -lejegyzés módjával kapcsolatban sem jutottak egységes álláspontra, ezért nem is volt tőlük elvárható, hogy pontos zenei és előadói instrukciókat tudjanak megfogalmazni a későbbi előadók számára.

Ettől függetlenül a hangszeres megszólalásnak szüksége van a különböző képekre, és ezzel kapcsolatban csak reménykedhetünk, hogy valami hasonló fogalmazzunk meg, mint amire a komponista asszociálhatott. De ez a szépsége és kihívása minden lejegyzett zenemű újrafogalmazásának, az előadó-művészetnek.

Tobias Hume *The Lord Beccus Almaine* és *Beccus an Hungarian Lord his delight* című darabjai megtekinthetők Szászvárosi Sándor YouTube-csatornáján, az alábbi linkekre kattintva:

Youtube: <https://www.youtube.com/c/szaszvarosi/>, <https://www.youtube.com/watch?v=TSuaa9cNFB8> Facebook:

web: www.szaszvarosi.hu; <https://www.facebook.com/Sandor.Szaszvarosi/>

The image shows a musical score for a piece titled "The second part." It features a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The score is written on a five-line staff with a common time signature (C). Above the staff, there are several measures of music with notes and rests. Below the staff, there are several measures of music with notes and rests. The score is accompanied by a series of vertical arrows pointing down to specific notes, indicating a rhythmic pattern. The text "The second part." is written below the first few measures of the score.

Bekes Gáspár utólagos portréja (1841)